

BUDOWAĆ (622) *vb impf*

o oraz a jasne.

inf budować (197). ◇ *praes 1 sg* buduję (30). ◇ *2 sg* budujesz (11). ◇ *3 sg* buduje (69). ◇ *1 pl* buduj(e)my (10), buduj(e)m (3); -(e)my : -(e)m *SkarKaz* (2 : 3). ◇ *2 pl* budujecie (10). ◇ *3 pl* budują (64). ◇ *praet 1 sg m -m* budował (2). ◇ *2 sg m -eś* budował (2). ◇ *3 sg m* budował (52), jest budował (1); budował : jest budował *LibMal* (1 : 1). *f* budowała (1). ◇ *1 pl m pers -smy* budowali (1). *2 pl m pers -ście* budowali (2). *3 pl m pers* budowali (50). ◇ *fut 2 sg m* będziesz budował (2), *BibRadz*, *BiałKat*, będziesz budować (1). *BudBib*. ◇ *3 sg m* będzie budował (3) *BibRadz*, *BielKron*, *Strum*, budować będzie *KromRozm III*. ◇ *1 pl m pers* będziemy budować (3), budować będziemy (1); będziemy budować *Leop*, *BielKron*; będziemy budować : budować będziemy *BudBib* (1 : 1). ◇ *3 pl m pers* będą budować (7), budować będą (1) *LibLeg. m an* będą budować (1). ◇ *imp 2 sg* buduj (11). ◇ *1 pl* budujmy (4). ◇ *2 pl* budujcie (8). ◇ *3 pl* niech budują (2). ◇ *con 1 sg m* bych budował (1). ◇ *2 sg m* byś budował (2). ◇ *3 sg m* by budował (10). ◇ *1 pl m pers* byśmy budowali (2). ◇ *2 pl m pers* byście budowali (3). ◇ *3 pl m pers* by budowali (14). *subst* by budowały (1). ◇ *con praet 1 sg m* bych był budował (1). ◇ *3 pl m pers* by byli budowali (2). ◇ *impers* budowano (13). ◇ *impers con* by budowano (4). ◇ *part praes act* budując (19).

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVI – XVII w.*

1. Wznosić, stawiać budynki lub inne pomieszczenia; *aedificare* *Mącz*, *Calag*, *Calep*, *Cn*; *condere*, *construere*, *fabricari*, *struere* *Mącz*, *Calep*, *Cn*; *architectari*, *praestruere* *Mącz*, *Calep*; *superaedificare*, *texere* *Mącz*, *Cn*; *coaedificare*, *exaedificare*, *exstruere*, *fabrefacere*, *inaedificare* *Calep*, *Cn*; *facere* *Calag*; *constituere*, *instare*, *moliri*, *ponere*, *tabulare* *Mącz*; *caminare*, *camerare*, *circunstruere*, *reaedificare*, *recolere*, *superstruere* *Calep*; *confabricari*, *conficere*, *conmoliri*, *fundere*, *instruere*, *substruere* *Cn* (531) : Gdy czo chcesz mieć trwalego: poczynay w tym znamieniu [znaku Byka] Buduy/ dziedziczstwa kupuy/ Drzewa łzczep/ winnicze naprawiay/ na rolach łiey *FalZioł V* 49v, 52 [2 r.], 52v; *HistAl* k3; *MurzNT Matth* 21/42; *KrowObr* 5, 220; Iż ten człowiek począł budować/ a nie mógł dokonać, *Leop Luc* 14/30, 2.*Par* 14/7, 3.*Esdr* 5/72, 6/4, *Eccli* 49/9, *Is* 65/22; *RejZwierz* 9, 80v; Każe bić/ biią/ każe borzyć/ borzą/ każe budować/ buduią. *BibRadz* 3.*Esdr* 4/8, *Is* 65/22, *Luc* 17/28; *Goski A2* [2 r.], 18v, 19v; *BielKron* 4v, 95, 190, 317v; *Mącz* 3d, 14d, 41d, 92b, 136d (11); *OrzQuin* I3v; nie káždy ieft dobry budownik/ kto buduiie *GórnDworz* Ii5, L16v; *RejZwierz* A2v, 236 [2 r.]; *BudBib* 1.*Esdr* 4/2, 4.*Esdr* 16/43, *Prov* 14/1; *Strum* E, H4 [2 r.], L4, N3v, P3; *SkarŻyw* 28, 251, 252 [2 r.]; *ZapKościer* 5v, 10v; *StryjKron* 26; płác on ná ktorým budować myśli/ pilnie rozmierza *CzechEp* 102; *ReszPrz* 101 [2 r.]; Perpendicularum – Ołow na łznurze zawieszoni, wedlie ktorego muliarze buduią, linał muliarski. *Calep* 787b, 30b, 90a, 155a, 199b, 209a (16); *GostGospPon* 169; *WujNT* 218, *Luc* 14/30, 17/28; *SarnStat* 126, 883; *PowodPr* 25; *SkarKaz* 3v, 242a; Cieślá łię vczy od ptakow gdy w Máiu/ Buduią w gáiu. *KlonFlis* E3.

budować czego: Támże záraz Vrzędnikom rozdác pámięty [!] gdzie czego trzeba łimie budować/ iáko mátereyey przyczynić/ tákże łtátkow włzelákich/ gdzie á iako/ do czego port álbo czyn ieft. *GostGosp* 72.

budować z czego [w tym: *co z czego* (9)] (10): *KromRozm III* A8v; *Leop 1.Esdr* 5/8; *BibRadz 3.Reg* 6/7; *BielKron* 32v; *BudBib 3.Reg* 6/7; *CzechRozm* 235v, 253v; *ModrzBaz* 35v; *SkarŻyw* 481; v Litwy był obyczaj Zamki y Miáltá z drzewá budować *StryjKron* 355.

budować komu [w tym: *komu co* (46), *komu co na czym* (2)] (49): *March*¹ A3; *March*² V; *KromRozm III* A8v, F6; *BielKom* 8; *LubPs* X5v, Y5v; *OrzList* f2v; Ty nie będziefz budował Domu imieniowi memu *BibRadz 1.Par* 28/3, *3.Esdr* 6/9; *BielKron* 3, 23, 105v; *Mącz* 171b; *RejAp* 110v; *HistRzym* 107, 108; *BiałKat* 138v [2 r.]; *RejZwierc* 87v, 169v [2 r.], 236 [2 r.]; *BudBib 3.Reg* 6/1, 2, *1.Par* 22/5, 8, *3.Esdr* 6/9 (9); *MycPrz II* C3, D; *BudNT* a5; *SkarŻyw* 504; *ZapKościer* 43; *StryjKron* 51; *NiemObr* 22; *KochPam* 80; *SarnStat* 497; Y íam Pan Bog rofkazał budować íobie kościół ná pułzczy. *SkarKaz* 453a, 453a [2 r.], 457a [2 r.], 458a.

budować co [w tym: *budować kim, czym* (2), *na czym* (21)] (415): *March*¹ A3; *BierEz* F3v; *OpecŻyw* 87; *FalZioł IV* 27d, V 50v; *March*² V; *LibLeg* 7/33v, 11/174v, 184, 184v [2 r.]; *WróbŻołt* 121/3; *RejPs* 194v; *RejRozpr* F4v; *LudWieś* B4v; Każ Miłofciwy krolu ízpichłirze budować *RejJóz* K8v; *SeklKat* Q3 [3 r.]; *RejKup* Sv; *HistAl* I7, I8v [2 r.], K2v; *KromRozm I* G2; v przerzeczonego Valtina Relya potrebi nyekthore wdomu yego yefth budowall *LibMal* 1551/161, 1553/176v; *MurzNT* 73v; *KromRozm III* A6v, A8v, B3v, F6 [2 r.], G2v (7); *BielKom* B8; *GliczKsiąż* H2v, L; *LubPs* X5v, Y5v; *KrowObr* 101 v, 133v, 219; *RejWiz* 152v; *Leop Ios* 24/13, *Prov* 14/1, *Is* 9/10, *1.Esdr* 5/8, *3.Esdr* 6/19 (38); *OrzList* e4, f2v; *RejZwierc* 14v, 105; Krol Cyrus rofkazał budować kościół Páńki w Ieruzálem *BibRadz 3.Esdr* 6/23, *3.Reg* 6/7, *4.Reg* 24 arg, *1.Par* 28/3, *Hab* 2/13, *3.Esdr* 6/9 (31); *OrzRozm Fv* [3 r.], Gv; DOnus był Papieżem rok y dwa mieliacá/ będąc dobrego żywotá kościoły budował *BielKron* 166v, 3, 4v, 23, 32v, 105v (38); poczęli budować wieżę Babel czwororożną *GrzegRóżn* Hv; *KochSat* A4; *Mącz* 82b, 171b, 268c, 269b, 309c (7); *OrzQuin* I3v [3 r.], M2 [3 r.], M2v, R4; *SarnUzn* B; *RejAp* 110v; *GórnDworz* Hh3, Ii2v, O2, Z6v; *HistRzym* 106v [2 r.], 107, 108, 108v; *RejPos* 14, 53v, 259 [2 r.]; *BiałKat* 36, 138v [2 r.]; *RejZwierc* 65v, 87v [2 r.], 169v [3 r.], 236, 247v (11); *WujJud* A2v; *BudBib 3.Reg* 6/1, 2, *Sap* 9/8, *Prov* 14/1, *Is* 9/10 (28); *MycPrz II* C3, D; *Strum* E2 [2 r.], I2 [2 r.], I2v [2 r.], N4, Ov (23); *BudNT* a5, 27/40, *Gal* 2/18; *CzechRozm* 113, 216, 235 [3 r.], 253v; *ModrzBaz* 35v [2 r.]; *SkarJedn* 20, 23, 61; *Calag* 103b, 267a, 308a, 461b; *KochPs* 130; *SkarŻyw* 31, 252, 270, 481, 504 (20); *ZapKościer* 43; *MWilkHist* F4; *StryjKron* 51, 81, 115, 335, 552 (7); Bog gdy miał budować ten świat/ ktoryby zawił w rzeczách íobie przeciwnych y niezgodnych/ poítánowił przedtym różne rzeczy *CzechEp* 258, 103, 130, 159, 190, 289 [2 r.] (10); *NiemObr* 22 [2 r.], 23, 64, 164; *KochMRot* A2v; *ReszPrz* 5, 72; *ReszHoz* 116; *WisznTr* 9; *KochPam* 80; *KochPieś* 18, 38; *ArtKanc* K11v; *GórnRozm* L4, N2; *PapUp* K2; *Calep* 155b; *GostGosp* 48, 62, 74, 86, 136; *LatHar* 215, 250, 700, 713; *WujNT Matth* 23/29, 27/40, *Luc* 6/49, 14/28, *Gal* 2/18 (19); *WysKaz* 44; *JanNKar* C, C2 [2 r.]; *SarnStat* 126 [2 r.], 497, 883 [2 r.], 1070, 1090 (10); ízubienice budował *PowodPr* 66; *SkarKaz* 40a, 453a [3 r.], 456b, 457a [2 r.], 458a [2 r.] (16); *CiekPotr* 4; *SkarKazSej* 659b, 666b, 679b, 681a; *KlonFlis* A4, D3, E2v, E3v; *KlonWor* 49.

budować kim, czym (4): Cegły wypádały/ ále będziem budować kwádratowym kámiem *Leop Is* 9/10; Tymiby [niewolnikami] budowali y przekopy bráli *RejZwierc* 248; *BudBib 2.Par* 16/6, *Is* 9/10.

budować na czym (32): *LibLeg* 11/174v; *KromRozm III* F6; *RejWiz* 152v; *Leop* 3.Esdr 6/19; *BibRadz* 2.Reg 24 arg, 1.Cor 3/10 [2 r.]; *OrzRozm* Fv; Oni nie tylko śmiali z iego [Noego] okrętu iż go ná gorze budował *BielKron* 4v; *Mącz* 273b, 433d; *RejZwierc* [233]; *BudBib Sap* 9/8; ná wielkiéy mokrádli Stáwy buduią *Strum* E2; O Młyniéch kthóre ná Stáwiéch póspolicie buduią. *Strum* I2; *CzechRozm* 113, 216; *SkarŻyw* 270, 283; niechęć być żorawiem/ co ná dwu drzewach chciał gniazdo fwoie budować *StryjKron* 552; *CzechEp* 130, 223 [2 r.]; *NiemObr* 86; *KochPieś* 18; *Calep* 1033b; Wedle łálki Bożey ktora mi iest daná/ iáko mądry budowniczy záłożyłem fundáment: á drugi ná nim buduią. *WujNT* 1.Cor 3/10, *Luc* 6/49, 218, 1.Cor 3/10; *SarnStat* 1090; Nie godźiło się nikomu ná inźszym mieyscu ofiar czynić y ołtarzá budować *SkarKaz* 40a.

Przysłowia: Cnota królestwá buduię *KochMRot* A2v.

Kto ma ftárání o ławie/ Ten póćiwy hándel wiedzie/ A nie buduię ná ledzie. *RejZwierc* [233].
A wedle przyłlowya náłfego polłkyego/ podle kołcyoła kárczmę buduyę. *KromRozm III* A6v.

bibl. Ten gruntownie buduię/ ktory ma wiárę y vczynki dobre: A ten lepak ná piátku buduię/ ktory vfa w wierze *WujNT* 218; *NiemObr* 86.

bibl. *March*¹ A3; *March*³ V; Wízelka żoná roftropna/ dom sóbye buduię/ Ale głupya rękómá/ gotowy zepfuie. *BielKom* B8; *MAdra* biała głowá/ buduię dom fwoy: ále szalona/ y zbudowány rękámi polámie. *Leop Prov* 14/1; *Prot* B2; Gdy ieden buduię á drugi pfuie/ coź zá pożytek obá máią/ iedno próżną pracą? *BudBib Eccli* 34/25, *Prov* 14/1; *CzechEp* 159; *BudNT Gal* 2/18; Przed tym to budowano/ co dziś drudzy pfuią. *WisznTr* 9; *WujNT Gal* 2/18 [ogółem 11 r.].

W przen (4) :

budować co (3): *BierEz* Dv. Cf *budować co z czego*; *Zwroty*.

budować co z czego (2): *BibRadz Hab* 2/12; *SkarŻyw* 477.

budować na czym: Ná grzbiecie moim budowali [fabricaverunt] grzełznicy *Leop Ps* 128/3.

Zwroty: »językiem budować« = *próżnować, nic nie robić*: Ięzykiem miáłtá buduią/ Póspolitą rzecz [práwuia] *BierEz* Dv.

»budować ze krwi«: Biádá temu ktory buduię miáłto ze krwi [qui aedificat civitatem in sanguinibus *Vulg*]/ y temu ktory zákláda miáłto z niepráwości. *BibRadz Hab* 2/12.

»z potu budować«: y z ich potu budowali krolowie pałace y zamki *SkarŻyw* 477.

2. *Tworzyć, wytwarzać, kształtować, organizować, konstruować* (często z odcieniem metaforycznym); *aedificare, superaedificare* *Vulg* (78) :

budować co z kogo, czego [w tym: *budować czym* (1), *budować na czym* (1)] (5): Nye czyni tu przyymowánye fyebye/ to yeft fłowá bożego/ znákyem kołcyoła/ ktory z Apoštołow począł budować *KromRozm III* C3, A7, B3v; *GrzegRóżn* H3; *JanNKar* C3v.

budować co [w tym: *budować czym* (1), *budować na czym* (19)] (64): *RejPs* 85v; *KromRozm I* G, Iv, K3; Bo proznoby byli co w ludźyach náuką fwoyą budowali/ gruntu wyáry około páná Kryštuła á [práwy y náuki] yego pirwey nye vmocniwłfy. *KromRozm II* c4v; (bo Kryštułowi á nye sóbye ij [kościól] ápoštołowye budowali) *KromRozm III* G6, B3v, G2v marg, G4v; twa ławna Boška moc/ Słóńce fwiátłość buduyę/ dzyeń itez ciemną noc. *LubPs* R3, ff2v; Izali ona [Panna Maryja] buduię domy ferc náłzych? *KrowObr* 153v, A3, 21v, 219 marg, 250v; Buduią kacerstwá/ szpetne y szkodliwe

OrzList e4; BibRadz 1.Cor 3/12; Poczniemyż budować Polfkę/ iáko od fundámentu mušimy począc budowanie to od Ołtarzá OrzRozm Fv; GrzegRóżn H2v; KochSat D3v; OrzQuin I4v, L4, L4v; Prot B3; RejAp D6; tedy z Luterem y iego cechem nie buduiemy przeciwney wieże woléy Chryftuśá Pána BiałKat 323v, 36, 123v; WujJud 119v; WujJudConf 119; RejPosWstaw 144; CzechRozm 203v, 254; SkarŻyw 29, 286, 362; CzechEp 233, 261; NiemObr 36, 100; ReszPrz 73; PudłFr 53; DVchu świąty/ ráczże [...] w fercach náłzych wiárę y zgodę budować. ArtKanc F11v, K10v, K11; KochWr 25; OrzJan 86; WujNT 32, 584 [4 r.], 642, 672; JanNKar C3v; SkarKaz 606a; SkarKazSej 682b; PudłDydo B. Cf budować co z kogo, czego; budować co komu.

budować co komu (3): [kacerze] ábo mnogie Bogi/ ábo iednego zmyflonego/ kthory Syná nie ma/ buduią łobie. GrzegRóżn I4v; RejPos 302; ReszList 152.

budować czym [w tym: budować na czym (1)] (2): [królestwo] kthory pan Kryftus Bog y człowyek/ yákom yuż llyroce wywyodł/ náuką zbáwyenną y krwyą fwą náfwyęttfą z ludzi budował. KromRozm III B3v; iż ná thym fświętym fundámencie iedni buduią złotem/ frebrem/ kámieniem. Drudzy theż fłomą/ fiánem/ plewámi RejPos 302.

budować na kim, na czym (32) : KromRozm I K3, K4, KromRozm III B3v; KrowObr 15, 15v [2 r.]; A ielliby kto budował ná tym gruncie [= Chrystusie] złotho/ frebro/ kámienie drogic/ drwá/ fiáno/ ściern. BibRadz 1.Cor 3/12; RejPos 301v, 301v marg; WujJud 12, 119, 119v, Mm2; WujJudConf 119; Powściągłiwość [...] máią zá fundáment: ná kthorym inne cnoty buduią. SkarŻyw 362, 29, 286; X. K. Axioma, á iákoby filar prze zeń wyftáwiony: ná kthorym on rzecz fwą buduię: gdy chcąc z onych Aniołow/ kthory z ftárymi oycámi pośłáni do nich będąc od Bogá/ mawiáli/ vczynić chce Bogá Bożego fyná. CzechEp 261; kthora [nauka prorocka i apostolska] wśzytká prowadzi do Chriřtuśá páná/ y ludzi ná nim buduię. NiemObr 36, 100; PudłFr 53; Coż tedy zá dziw/ iż Pan Chriřtus ná Pietrze kościół fwoy buduię? WujNT 672, 32, 540, Rom 15/20, 582, 584 [4 r.]; Té zásię [akcenty, punkty i dyftongi] bez támtych [dwudziestu i trzech liter] bydź niemogą: y owfzem cokolwiek zbudować álbo wyftáwić chcą, ná tych, przy tych, y z tych budować y ftáwić muřą. JanNKar C3v; PudłDydo B. Cf budować czym.

3. Umoralniać, poucząć; aedificare Vulg; exemplo alicui esse, exemplum praeberere, meliorem reddere atiquem in moribus Cn (13) : Vmieiętność nádyma/ á miłość buduię. *Leop 1.Cor 8/1 [idem WujNT]; BibRadz 1.Cor 10/23; Gdziekolwiek kto inřzy po niewiem iákich Brogách/ ftogách/ dworách/ álbo Gáiách zgromadza y buduię okrom kościoła pořpolitego/ nie zgromadza ále rořprařzá/ fświętokraydźcá ieft ReszPrz 108; WujNT 1.Cor 8/1, s. 597.*

budować kogo (8): Kto ięzykiem mowi/ lámeo siebie buduię: lecz kto prorokuie/ zgromádzenie wiernych buduię [*ecclesiam Dei aedificat*]. *WujNT 1.Cor 14/4, s. 21, 21 marg, 1.Thess 5/11, Yyyyy2v. Cf budować kogo czym.*

budować kogo czym (2): prořtą á wdzięczną mową/ y kazánim fwym/ wiele vczonych budował *SkarŻyw 472; Słuchay małżonko miła słow Páná fwoiego/ ktoremi cię on buduię ArtKanc K11.*

Formacje pochodne: dobudować, nabudować, nadbudować, pobudować, podbudować, przebudować, przybudować, ubudować, wybudować, zabudować, zbudować; przybudywać, wbudywać.

Cf BUDOWAN, BUDOWANIE, BUDUJĄCY

